ePublishing
ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μνήμων

Τόμ. 37 (2019)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο ❧ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΙΩΑΝΝΟΥ, Ψηφίδες για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869) ❧ ΑΣΠΑΣΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Διδάσκοντας το μέλλον: Η *Νέα Ελλάς* στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα ❧ ΑΝΤΩΝΗΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού ❧ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ: ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΚΚΩΝΑΣ, Ὁ μουσικὸς Πέτρος Μανουὴλ Ἐφέσιος († 1840) καὶ ἡ «χαρτογραφία» ἢ «χαρτοτυπία» του ❧ ΠΟΠΗ ΠΟΛΕΜΗ, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα ❧ ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΟΛΥΒΙΟΥ, Το τυπογραφείο και «Εργατικό Εκδοτικό "Το Άστρο"»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κομματικού τυπογραφείου (1927-1931) ❧ ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές ❧ ΝΙΚΟΛΑΣ ΜΑΝΙΤΑΚΗΣ, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργανισμός

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ Ε. ΣΚΛΑΒΕΝΙΤΗΣ, Λουκία Δρούλια (1931-2019). Αφοσιωμένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Γιαννθρακαποθήκες στο Αιγαίο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκευσης της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα

ΜΝΗΜΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΤΟΚΟΥ (1934-2019)

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Βαγγέλης Σαράφης, Γιάννης Καρράς, Ίκαρος Μαντούβαλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου, Σοφία Ματθαίου, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Γιάννης Κόκκωνας, Έλλη Λεμονίδου, Νικόλαος Μπουμπάρης, Δημοσθένης Α. Δόνος, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Στρατής Μπουρνάζος, Κατερίνα Γαρδίκα, Ελένη Γκαρά

37

ΑΘΗΝΑ 2019-2020

Βασίλειος Γ. Μαραγκός, «Μόνον ἐπὶ τούτῳ καυχῶμαι: ὅτι τὴν πατρίδα ἠγάπησα". Ρομαντικὴ φιλοπατρία καὶ μεταμορφώσεις τῆς πατρίδας στὸν Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (1830-1893), Ἀθήνα, Ἡρόδοτος, 2018

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

doi: 10.12681/mnimon.36812

Copyright © 2024

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΜΑΤΘΑΙΟΥ Σ. (2024). Βασίλειος Γ. Μαραγκός, «Μόνον ἐπὶ τούτῳ καυχῶμαι: ὅτι τὴν πατρίδα ἠγάπησα". Ρομαντικὴ φιλοπατρία καὶ μεταμορφώσεις τῆς πατρίδας στὸν Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (1830-1893), Ἀθήνα, Ἡρόδοτος, 2018. *Μνήμων*, *37*, 302–308. https://doi.org/10.12681/mnimon.36812

https://epublishing.ekt.gr | **e-Εκδότης:** EKT | **Πρόσβαση:** 24/01/2026 15:52:52

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

Κατερινα Κωνσταντινιδου, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο ❧ Παναγιωτης Κ. Ιωαννου, Ψηφίδες για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869) ❧ Ασπασια Δημητριαδη, Διδάσκοντας το μέλλον: Η *Νέα Ελλάς* στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα ❧ Αντωνης Αντωνιου, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού ❧ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ: Γιαννης Κοκκωνας, Ὁ μουσικὸς Πέτρος Μανουὴλ Ἐφέσιος († 1840) καὶ ἡ «χαρτογραφία» ἢ «χαρτοτυπία» του ❧ Ποπη Πολεμη, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα ❧ Πετρος Παπαπολυβιου, Το τυπογραφείο και «Εργατικό Εκδοτικό "Το Άστρο"»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κομματικού τυπογραφείου (1927-1931) ❧ Χρηστος Λουκος, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές ❧ Νικολας Μανιτακης, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργανισμός

ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

Τριανταφυλλος Ε. Σκλαβενιτης, Λουκία Δρούλια (1931-2019). Αφοσιωμένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

Βασιλικη Θεοδωρου, Γαιανθρακαποθήκες στο Αιγαίο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκευσης της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα

ΜΝΗΜΗ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΝΤΟΚΟΥ (1934-2019)

Χρηστος Λουκος, Γερασιμος Δ. Παγκρατης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Βαγγέλης Σαράφης, Γιάννης Καρράς, Ίκαρος Μαντούβαλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου, Σοφία Ματθαίου, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Γιάννης Κόκκωνας, Έλλη Λεμονίδου, Νικόλαος Μπουμπάρης, Δημοσθένης Α. Δόνος, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Στρατής Μπουρνάζος, Κατερίνα Γαρδίκα, Ελένη Γκαρά

37

ΑΘΗΝΑ 2019-2020

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μελέτες

Κατερινα Κωνσταντινιδου, Και άλλες όψεις της βενετοκρατίας. Σκέψεις για τη βενετική κυριαρχία στον ελληνικό χώρο . . 11-44

Παναγιωτης Κ. Ιωαννου, Ψηφίδες για τη ζωή και το έργο του ζωγράφου Νικόλαου Κουνελάκη (1827-1869). 45-70

Ασπασια Δημητριαδη, Διδάσκοντας το μέλλον: Η *Νέα Ελλάς* στα σχολικά εγχειρίδια του τέλους του 19ου και των αρχών του 20ού αιώνα 71-104

Αντωνης Αντωνιου, Τουρκία και Τουρκοκύπριοι τη δεκαετία του 1950: προσλήψεις της ελληνικής Αριστεράς μέσω του Κυπριακού 105-124

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ – ΕΝΤΥΠΟ:

Γιαννης Κοκκωνας, Ὁ μουσικὸς Πέτρος Μανουὴλ Ἐφέσιος (†1840) καὶ ἡ «χαρτογραφία» ἢ «χαρτοτυπία» του 125-158

Ποπη Πολεμη, Το ελληνικό εκδοτικό τοπίο τον 19ο αιώνα . . 159-170

Πετρος Παπαπολυβιου, Το τυπογραφείο και «Εργατικό Εκδοτικό "Το Άστρο"»: στοιχειοθετώντας την εκδοτική δραστηριότητα του πρώτου κυπριακού κομματικού τυπογραφείου (1927-1931) . . 171-194

Χρηστος Λουκος, Τυπογραφία και τυπογράφοι στην Ελλάδα και την Κύπρο: ανιχνεύοντας ομοιότητες και διαφορές 195-220

Νικολας Μανιτακης, Το τυπογραφείο του Γαλλικού Ινστιτούτου Αθηνών 1949-2001. Ένας ιδιαίτερος τυπογραφικός οργανισμός. 221-248

Προσεγγίσεις

Τριανταφυλλος Ε. Σκλαβενιτης, Λουκία Δρούλια (15.12.1931 – 18.7.2019). Αφοσιωμένη στην έρευνα και αποτελεσματική στη διεύθυνσή της 249-258

Σημειώματα και μαρτυρίες

Βασιλικη Θεοδωρου, Γαιανθρακαποθήκες στο Αιγαίο. Το αρχείο του σταθμού ανθράκευσης της εταιρείας Μιχαλινός στην Κέα . . 259-276

Μνήμη Κωνσταντίνου Ντόκου (1934-2019)

Χρηστος Λουκος, Γερασιμος Δ. Παγκρατης 277-284

Βιβλιοκρισίες

Ίκαρος Μαντούβαλος, *Από το Μοναστήρι στην Πέστη. Επιχείρηση και αστική ταυτότητα της οικογένειας Μάνου (τέλη 18ου αιώνα – 19ος αιώνας)*, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, Αθήνα 2016, 463 σ. (Βαγγέλης Σαράφης) 285-288

Nikolaos A. Chrissidis, *An Academy at the Court of the Tsars. Greek Scholars and Jesuit Education in Early Modern Russia*, Northern Illinois University Press, 2016, 384 σ. (Γιάννης Καρράς) . . 288-291

Katerina Galani, *British Shipping in the Mediterranean during the Napoleonic Wars. The Untold Story of a Successful Adaptation*, Leiden – Βοστώνη, Brill, 2017, 278 σ. (Ίκαρος Μαντούβαλος) 292-298

Le consulat de Venise, tome II *(1750-1751)* και III *(1752-1753)*, publiés par Nicolas E. Karapidakis, Centre de Recherche Scientifique, Sources et Études de l'Histoire de Chypre, Nicosie 2017, 538+735 σ. (Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου) 298-302

Βασίλειος Γ. Μαραγκός, *«Μόνον ἐπὶ τούτῳ καυχῶμαι: ὅτι τὴν πατρίδα ἠγάπησα». Ρομαντικὴ φιλοπατρία καὶ μεταμορφώσεις τῆς πατρίδας στὸν Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (1830-1893)*, Ἀθήνα, Ἡρόδοτος, 2018, 480 σ. (Σοφία Ματθαίου) 302-308

Γιάννης Κόκκωνας, *Ἔγρεο, φίλα μᾶτερ. Προσωποποιήσεις της Ελλάδας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2018, 8ο μικρό, 235 σ. (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης) 308-316

Ἕλλην, Ρωμηός, Γραικός. Συλλογικοὶ προσδιορισμοὶ καὶ ταυτότητες, ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια Ὄλγα Κατσιαρδῆ-Hering, Ἀναστασία Παπαδία-Λάλα, Κατερίνα Νικολάου, Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Τμῆμα Ἱστορίας καὶ Ἀρχαιολογίας ΕΚΠΑ, Ἱστορήματα 7, Ἀθήνα, Ἐκδόσεις Εὐρασία, 2018, 686 σ. (Γιάννης Κόκκωνας) 317-327

Robert Gerwarth, *The Vanquished. Why the First World War*

Failed to End, 1917-1923, London, Penguin Books, 2017, 464 σ. (ελληνική έκδοση: *Οι Ηττημένοι. Γιατί δεν τελείωσε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, 1917-1923*, μτφρ. Ελένη Αστερίου, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2018, 414 σ.) (Έλλη Λεμονίδου) . . . 327-334

Οι πόλεις των Φιλικών. Οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου. Πρακτικά Ημερίδας, Αθήνα 14 Ιανουαρίου 2015, επιμ. Όλγα Κατσιαρδή-Hering, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2018, 208 σ. (Νικόλαος Μπουμπάρης) . . . 334-338

Πόλεμος, κράτος και κοινωνία στο Ιόνιο πέλαγος (τέλη 14ου – αρχές 19ου αιώνα), επιστημονική διεύθυνση: Γεράσιμος Δ. Παγκράτης, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2018, 382 σ. (Δημοσθένης Α. Δόνος) . . 339-342

Άννα Ματθαίου, *Οικογένεια και σεξουαλικότητα, μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας. Ελληνικές μαρτυρίες, 17ος – αρχές 19ου αι.*, Αθήνα, Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, 2019, 276 σ. (Δημήτρης Δημητρόπουλος) 342-346

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, *Ανεπιθύμητο παρελθόν. Οι φάκελοι κοινωνικών φρονημάτων στον 20ό αι. και η καταστροφή τους*, Αθήνα, Θεμέλιο, 2019, 320 σ. (Στρατής Μπουρνάζος) . . . 346-350

Εύη Καρούζου, *Εθνικές γαίες, εθνικά δάνεια και εθνική κυριαρχία. Βρετανική διπλωματία και γαιοκτησία στο ελληνικό κράτος 1833-1843*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2019, 256 σ. (Κατερίνα Γαρδίκα). 350-353

Λύντια Τρίχα, *Σπυρίδων: ο άλλος Τρικούπης (1788-1873)*, Αθήνα, Πόλις, 2019, 850 σ. (Μαρία Χριστίνα Χατζηιωάννου) . . 354-358

Σοφία Λαΐου, Μαρίνος Σαρηγιάννης, *Οθωμανικές αφηγήσεις για την Ελληνική Επανάσταση: από τον Γιουσούφ Μπέη στον Αχμέτ Τζεβντέτ Πασά*, Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Ινστιτούτο Ιστορικών Ερευνών, Αθήνα 2019, 184 σ. (Ελένη Γκαρά) 359-366

Χρονικό της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού 2019-2020

Διοικητικό Συμβούλιο και Εξελεγκτική Επιτροπή 2019-2020 . . . 367

Α΄. Συναντήσεις-συζητήσεις 367-368

Β΄. Συνέδρια – Ημερίδες 369

Γ΄. Εκδόσεις 369

Δ′. Το Facebook της ΕΜΝΕ 369

Διοικητικό Συμβούλιο και Εξελεγκτική Επιτροπή 2020-2021 . . . 370
Α′. Συναντήσεις-συζητήσεις 370-371
Β′. Συνέδριο 371-372
Γ′. Το Facebook της ΕΜΝΕ 372

Ευρετήριο τόμου 37 (2019-2020) 373-396

Contents – Table des matières 397-398

είναι και οι αποθανόντες σε ξένους τόπους Βενετοί μέσα από την απογραφή της οικοσκευής τους και των προσωπικών τους αντικειμένων, μέσα από τα χρέη τους. Είναι ο κόσμος του εμπορικού καπιταλισμού της Μεσογείου, η καθημερινή ζωή, το οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο αναφοράς στην Κύπρο. Η παραβατικότητα και η τιμωρία της είναι από τα θέματα που αποκαλύπτονται μέσα από τα ποικίλα έγγραφα του Προξενείου της Βενετίας στην Κύπρο. Τελικά, πρόκειται για αρχειακό θησαυρό και αναμένεται να αξιοποιηθεί συστηματικά.

ΜΑΡΙΑ ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΙΩΑΝΝΟΥ

Βασίλειος Γ. Μαραγκός, *«Μόνον ἐπὶ τούτῳ καυχῶμαι: ὅτι τὴν πατρίδα ἠγάπησα». Ρομαντικὴ φιλοπατρία καὶ μεταμορφώσεις τῆς πατρίδας στὸν Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (1830-1893)*, Ἀθήνα, Ἡρόδοτος, 2018, 480 σ.

Ἡ «συναρπαστικὴ διαδικασία», ὅπως χαρακτηρίζει τὴ «διαδρομὴ γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας» ὁ Βασίλης Παναγιωτόπουλος ἀναφερόμενος στοὺς μολδαβοφαναριωτικῆς καταγωγῆς Πρίγκιπες Ἀλέξανδρο καὶ Γεώργιο Καντακουζηνό, εἶναι ἕνα πολὺ δύσκολο ζήτημα ὡς πρὸς τὴ διερεύνησή του ἀπὸ τοὺς ἱστορικούς. Ποιὲς συνθῆκες, ποιοὶ παράγοντες, ἰδεολογικοί, πολιτιστικοί, συγκυριακοί, ψυχολογικοὶ συντρέχουν, ὥστε ἕνας ἄνθρωπος νὰ ἐπιλέξει τὴν ἐθνική του συνείδηση. Ὁ Παναγιωτόπουλος σημειώνει: «Μήπως ὅμως αὐτὸς εἶναι τελικὰ ὁ τρόπος συγκρότησης τῆς ἐθνικῆς ταυτότητας, ἡ παρουσία δηλαδὴ παραγόντων ποικίλης καταγωγῆς καὶ προέλευσης ποὺ ἀλληλοσυμπληρώνονται θετικὰ καὶ ἀποκρυσταλλώνονται ὡς ἐθνικὴ ἰδεολογία στὶς συνειδήσεις τῶν ἀνθρώπων;»[1]

Ἡ μελέτη τοῦ σχηματισμοῦ τῆς νεώτερης ἔννοιας τοῦ ἔθνους ἀντιμετωπίζει τὰ πράγματα ἀπὸ ἀπόσταση καὶ ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποτυπώσει τὴ μεγάλη εἰκόνα. Διερευνᾶ τὸ δάσος, ὅπως θὰ λέγαμε ἀντιστρέφοντας τὴ γνωστὴ ρήση. Τί γίνεται ὅμως ὅταν ἔχουμε νὰ μελετήσουμε τὸ δέντρο; Ὅταν ἔχουμε νὰ μελετήσουμε, μὲ ἄλλα λόγια, τὴ διαδρομὴ ἑνὸς συγκεκριμένου ἀνθρώπου πρὸς τὴ διαμόρφωση τῆς ἐθνικῆς του συνείδησης; Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας τοῦ Βασίλη Μαραγκοῦ, ὁ ὁποῖος καταπιάνεται μὲ τὴν περίπτωση τοῦ Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ, ἑνὸς προσώπου γνωστοῦ στὴν ἑλληνικὴ βιβλιογραφία, ὁ ὁποῖος ἔζησε στὴν Ἀθήνα ὡς Γρηγόριος Σταυρίδης καὶ μετὰ μερικὲς δεκαετίες ὑπέγραφε ὡς Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ.[2]

Ὁ συγγραφέας δὲν ἐκμεταλλεύεται μόνο τὴν ὑπάρχουσα βιβλιογραφία, ἑλληνική, βουλγαρικὴ καὶ γαλλική, ἀλλὰ ἀντλεῖ στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τὶς διαθέσιμες πρωτογενεῖς ἀρχειακὲς πηγές. Βασικὴ πηγὴ γιὰ ὅλες τὶς ἕως τώρα μελέτες εἶναι ἡ αὐτο-

1. Βασίλης Παναγιωτόπουλος (εἰσαγωγὴ – σχόλια – ἐπιμέλεια), *Δύο πρίγκιπες στὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἐπιστολὲς αὐτόπτη μάρτυρα καὶ ἕνα ὑπόμνημα τοῦ πρίγκιπα Γεωργίου Καντακουζηνοῦ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάσταση*, μτφρ. Χρίστος Οἰκονόμου, Ἀθήνα 2015, σ. 55.

2. Κώστας Λάππας, *Πανεπιστήμιο καὶ φοιτητὲς στὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν 19ο αἰώνα*, ΙΑΕΝ / ΚΝΕ, Ἀθήνα 2004, σ. 342, 343, 344, 345, 557. Στὴ σημείωση ὑπ ἀρ. 51 παρατίθεται ἡ παλαιότερη βιβλιογραφία.

βιογραφία τοῦ Παρλίτσεφ, τὴν ὁποία ἔγραψε στὴ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ διάστημα 1884-1885 (ἐκδόθηκε τὸ 1894), σὲ μιὰ ἐποχὴ δηλαδὴ ποὺ ἡ ἐθνική του αὐτοσυνειδησία ἦταν πλέον ἀμετάκλητα βουλγαρική. Μολονότι τὸ κείμενο αὐτὸ εἶναι ἐκδεδομένο στὰ ἑλληνικὰ ἐδῶ καὶ χρόνια,[3] ὁ Μαραγκὸς ἐπιλέγει νὰ μεταφράσει ὁ ἴδιος τὰ ἀποσπάσματα ποὺ ἐνδιαφέρουν τὴ μελέτη του. Ὅπως συμβαίνει σὲ κάθε αὐτοβιογραφία, στόχος τοῦ συντάκτη εἶναι νὰ δικαιώσει τὶς ἐπιλογὲς τῆς ζωῆς του. Ἔτσι, ἡ πλευρὰ στὴν ὁποία ἐπιμένει ὁ αὐτοβιογραφούμενος, εἶναι ἡ βουλγαρική, συνεπῶς οἱ ἀναφορὲς στὴν ἀθηναϊκὴ περίοδο τῆς ζωῆς του ἐκτίθενται φιλτραρισμένες ἀπὸ τὶς ἀπόψεις του τῆς δεκαετίας τοῦ 1880.

Μιὰ ἄλλη σημαντικὴ πηγὴ εἶναι οἱ 42 σωζόμενες ἐπιστολὲς τοῦ Παρλίτσεφ (1852-1885), οἱ περισσότερες γραμμένες στὰ ἑλληνικά, πρὸς τὰ μέλη τῆς οἰκογένειας Ρόμπεφ ἢ Ρόμπη, τοῦ ἀρχείου τους στὴ Σόφια. Ἐμπορικὴ οἰκογένεια ἀπὸ τὴν Ἀχρίδα, ἡ οἰκογένεια Ρόμπεφ, μὲ δραστηριότητα στὸ Μοναστήρι καὶ στὴ Βιέννη, ἀποτελεῖ ἐπίσης μιὰ ἐνδιαφέρουσα περίπτωση. Πολλὰ μέλη της σπούδασαν σὲ ἑλληνικὰ ἐκπαιδευτικὰ ἱδρύματα. Μὲ «ἑλληνίζουσα» συνείδηση, ὅπως σημειώνει ὁ Μαραγκός, μέχρι τὰ μέσα τοῦ 19ου αιώνα, στρέφονται στὴ συνέχεια στὴ βουλγαρικὴ ἐθνικὴ ἰδεολογία. Ὁ Κωνσταντίνος Ρόμπεφ (1818-1900) ἦταν τὸ μέλος τῆς οἰκογένειας μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε τὶς στενότερες σχέσεις ὁ Παρλίτσεφ. Σπούδασε στὴν Ἀθήνα Ἰατρικὴ καὶ ἄσκησε τὸ ἰατρικὸ ἐπάγγελμα στὴν Ἀχρίδα καὶ στὸ Μοναστήρι. Μὲ εὐρεία παιδεία στὴ λογοτεχνία, τὴν ἀρχαιολογία καὶ τὴν ἱστορία, ὑπῆρξε χορηγός, μεταξὺ ἄλλων, καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ σχολείου στὴν Ἀχρίδα.

Ἄλλη πηγὴ εἶναι ὁρισμένα κείμενα τῆς ὕστερης περιόδου τῆς ζωῆς του, ποὺ δημοσίευσε ὁ γιός του Κύριλ: τρεῖς λόγοι ποὺ ὑπογραμμίζουν τὴν πίστη του στὴ βουλγαρικὴ παιδεία ἀλλὰ καὶ τὴ διάσταση μεταξὺ τῶν Βουλγάρων τῆς Βουλγαρίας καὶ τῶν Βουλγάρων τῆς Μακεδονίας, σημειώσεις γιὰ παιδαγωγικὰ ζητήματα, καθὼς καὶ μιὰ εἰσαγωγὴ στὴ μετάφραση τῆς *Ἰλιάδας* τοῦ Ὁμήρου. Στὰ Κρατικὰ Ἀρχεῖα τῶν Σκοπίων σώζονται μαχητικὰ κείμενα τοῦ Παρλίτσεφ, κυρίως στὰ ἑλληνικά, τῆς περιόδου 1860-1875, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται στὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Πέρα ἀπὸ τὴν ἀρχαιογνωσία του, ἡ ὁποία ἀναδεικνύεται στὰ κείμενα αὐτά, τὸ πιὸ ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι ἐπιχειροῦν νὰ ὑποβαθμίσουν τὴν ἀξία τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ νὰ ὑπογραμμίσουν τὴ συνεισφορὰ τῶν ἀρχαίων Σκυθῶν, Θρακῶν καὶ Μακεδόνων.

Ὁ Γρηγόριος Σταυρίδης Μακεδὼν ἢ Παραλίτσας ἢ Παρλίτσας ἢ Παρλίτσεφ, ὄνομα ποὺ καθιέρωσε ὁ ἴδιος ἀργότερα, γεννήθηκε στὴν Ἀχρίδα τὸ 1830 ἢ 1831. Ἑλληνοδιδάσκαλος στὰ Τίρανα, ἦρθε στὴν Ἀθήνα τὸ 1849, ὅπου ἐνεγράφη στὴν Ἰατρικὴ Σχολὴ (στὰ μητρῶα ἐντοπίζεται τὸ 1851). Μετὰ ἀπὸ ἕνα χρόνο πηγαίνει στὴ Μακεδονία, ἐργάζεται ξανὰ ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος ἐκεῖ καὶ τὸ 1858 ἐπιστρέφει στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ συνεχίσει τὶς σπουδές του.

Στὸ κεφάλαιο ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἐνθουσιασμὸς γιὰ τὴν Ἑλλάδα» ὁ Μαραγκός, μετὰ ἀπὸ μιὰ σύντομη ἀναδρομὴ στὴν παράδοση τῆς ἑλληνομάθειας στὸν βαλκανικὸ χῶρο καὶ στὴ μορφὴ ποὺ ἔλαβε κατὰ τὴν περίοδο τοῦ διαφωτισμοῦ, παρουσιάζει

3. Γκριγκὸρ Παρλίτσεφ (Γρηγόριος Σταυρίδης), *Αὐτοβιογραφία*, εἰσαγωγὴ – ἐπιμέλεια Μίμης Σουλιώτης, μτφρ. – σχόλια – ἐπίμετρο Ἀντρέας Π. Ἀνδρέου, Ἀθήνα 2000.

τὴ ζωὴ τοῦ Γρηγορίου Σταυρίδη στὴν Ἀθήνα, ἡ ὁποία εἶχε ὅλες τὶς δυσκολίες τῆς καθημερινότητας ἑνὸς φοιτητῆ. Ἕνα στιχούργημα μὲ ἔντονες ἀντιρωσικὲς αἰχμές, ποὺ δημοσίευσε σὲ ἀθηναϊκὴ ἐφημερίδα, κατὰ τὸν Μαραγκό, πιθανῶς ἐξέφραζε τὴ διαφωνία τοῦ Παρλίτσεφ μὲ τὴ ρωσικὴ προπαγάνδα ποὺ ὑποκινοῦσε τὴ σλαβικὴ βουλγαρικὴ ἐθνικὴ κίνηση στὴ Μακεδονία. Τὸ γεγονὸς προκάλεσε τὴν ἀντίδραση ρωσικῶν ἀλλὰ καὶ ἑλληνικῶν φιλορωσικῶν κύκλων.

Συμμετεῖχε στὸν Ράλλειο ποιητικὸ διαγωνισμὸ τοῦ 1860 μὲ τὸ ποίημα «Ὁ Ἀρματωλός» καὶ μὲ τὴν ὑπογραφὴ Γρηγ. Σταυρίδης Μακεδών, γιὰ τὸ ὁποῖο ἀπέσπασε τὸ πρῶτο βραβεῖο.[4] Πρωταγωνιστὴς τοῦ ποιήματος ἕνας Ἀλβανός, ὁ Κοσμᾶς, πιθανῶς ταυτιζόμενος μὲ τὸν Καπετὰν Κοσμᾶ, ἀρματολὸ ποὺ ἔδρασε στὴν περιοχὴ τῆς Ἀχρίδας καὶ ἀναφέρεται στὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς περιοχῆς. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίηση, μὲ ἀναφορὲς στὸν Ὅμηρο, περιγράφει τὰ ἀλβανικὰ ἤθη, τὸν ἡρωισμὸ τοῦ πρωταγωνιστῆ, ποὺ καταγόταν ἀπὸ ἕνα χριστιανικὸ χωριὸ στὰ ὅρια μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἀλβανίας, καὶ τὸν ἡρωικό του θάνατο, τὸ ποίημα ἔγινε δεκτὸ μὲ διθυράμβους στὸν ἑλληνικὸ τύπο. Στὰ παρένθετα σχόλια τοῦ Παρλίτσεφ προβάλλεται ἡ ἄποψη ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας εἶναι Ἕλληνες μὲ βασικὸ ἐπιχείρημα τὴ γλωσσικὴ συγγένεια.

Ἡ βράβευση τοῦ Σταυρίδη προκάλεσε τὴν ὀργισμένη ἀντίδραση τοῦ ἡττημένου Θεόδωρου Ὀρφανίδη, καθηγητῆ τῆς Βοτανικῆς στὸ Ὀθώνειο Πανεπιστήμιο, πρακτικὴ συνήθης στοὺς διαγωνισμούς, ὁ ὁποῖος στὶς ἐπιθέσεις του ἐπικαλέστηκε καὶ τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐθνικότητας τοῦ βραβευμένου. Τὸν ἀποκαλεῖ «μέλος τῆς βουλγαρικῆς προπαγάνδας». Ὁ Παρλίτσεφ ποὺ αὐτοπροσδιορίζεται ὡς «Βούλγαρος φιλέλλην», δὲν ἀρνεῖται τὴ βουλγαρική του ἐθνικότητα. Ὅπως λέει ὁ ἴδιος ἀπαντώντας στὸν Ὀρφανίδη (τὴν ἀλληλογραφία δημοσίευσε ὁ ἴδιος ὁ Ὀρφανίδης): «Ναί· εἶμαι Βούλγαρος, ἀλλὰ ἔχω πολὺ ἑλληνικώτερα τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν καρδίαν παρὰ σὲ τὸν ὕβριστήν. Ναί· εἶμαι Βούλγαρος καὶ Σκύθης μάλιστα, ἐὰν θέλῃς [...] Ποῖος ἐρωτᾷ ἂν εἶμαι Βούλγαρος, ὅταν συνομιλῶ πάντοτε μὲ τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς καὶ τοὺς γνωρίζω κάλλιόν σου.» Παρόλο ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἤδη νὰ ἐκδηλώνεται ἡ ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐθνικὴ κίνηση τῶν Βουλγάρων, ἡ κριτικὴ τοῦ Ὀρφανίδη δὲν βρῆκε ἀνταπόκριση στὸ ἀθηναϊκὸ κοινό· ἀντιθέτως, τὰ σχετικὰ δημοσιεύματα ὑποστήριξαν φανατικὰ τὸν βραβευμένο Σταυρίδη καὶ τὸν πρόεδρο τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς, Ἀλ. Ρίζο Ραγκαβῆ.

Τὰ παραπάνω ἀπηχοῦν τὸ κλίμα στὶς σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζεται «προεθνικὸ» ἀπὸ τὸν Μαραγκό, κυριαρχοῦν ἀκόμη οἱ ἀντιλήψεις ποὺ δὲν διακρίνουν ξεχωριστὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ τοὺς τοποθετοῦν ὡς ἀδελφοὺς μέσα στὸ εὐρύτερο συλλογικὸ σῶμα τοῦ γένους. Χαρακτηριστικὸ δεῖγμα ὁ λεγόμενος συνοικισμὸς τῶν Θρακοβουλγάρων καὶ Σέρβων, μιὰ συσσωμάτωση ἑτεροχθόνων, στὴν ὁποία συμμετέχουν τόσο ὁ πρωτεργάτης ἀργότερα τῆς ἐθνικῆς βουλγαρικῆς κίνησης Σελιμίνσκι ὅσο καὶ ὁ ἀδριανουπολίτης Στέφανος Κουμανούδης.

Γύρω στὸ 1860 ὁ Παρλίτσεφ μεταφράζει στιχουργήματα ποὺ περιλαμβάνονταν στὸ *Ὁδοιπορικὸ* τοῦ Σατωβριάνδου, ἔργο ποὺ ἐξέδωσε τὸ 1860 ὁ Ἐμμανουὴλ Ροΐδης. Τὴν ἴδια χρονιὰ ἐκδόθηκε καὶ «Ὁ Ἀρματωλός». Ἐν ὄψει καὶ δεύτερης ἔκδο-

4. P. Moullas, *Les concours poétiques de l'Université d'Athènes, 1851-1877*, Ἀθήνα 1989, σ. 151-159.

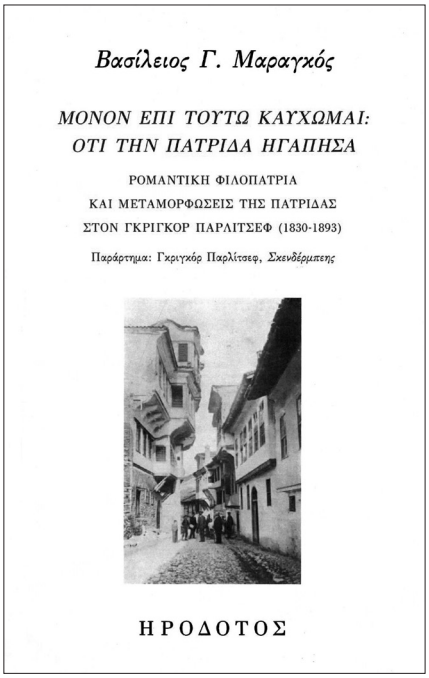

σης, στὴν ὁποία σκόπευε νὰ ἀπαντήσει διεξοδικὰ στὶς κατηγορίες τοῦ Ὀρφανίδη, ὁ Παρλίτσεφ σημειώνει σὲ ἐπιστολὴ στοὺς ἀδελφοὺς Ρόμπεφ ὅτι «ἐτόλμησε νὰ μὲ βαπτίσῃ καὶ Πανσλαβιστὴν ὁ ἄθλιος». Στὸ διάστημα αὐτὸ ἐνεγράφη στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή, σύμφωνα μὲ μία ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς πρὸς τοὺς Ρόμπεφ, καὶ παρακολούθησε κάποια μαθήματα.

Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο τοποθετεῖται ἡ ἀρχὴ τῆς μεταστροφῆς του. Στὴν αὐτοβιογραφία ὑποστηρίζει ὅτι αὐξήθηκε τὸ μίσος τῶν Ἀθηναίων, ὅτι τὸν πίεζαν νὰ ἀπαρνηθεῖ τὴν ἐθνικότητά του καὶ ὅτι καταλύτης ἦταν ὁ θάνατος τοῦ δασκάλου του Μιλαντίνωφ, ἡ σχέση μὲ τὸν ὁποῖο παραμένει ἀσαφής. Μιὰ ἄμεση καὶ συνεπῶς πιὸ ἀξιόπιστη πηγή, μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Παρλίτσεφ πρὸς τὸν Ρόμπεφ, τὸ 1860, ἀναφέρει τὰ ἑξῆς: «[...] Μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐρωτήσεων ἃς μοὶ ἀπηύθυνεν ἡ ἐπιτροπή, ἦτο καὶ ἡ περὶ τῆς ἐθνικότητός μου. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἠδυνάμην νὰ ψευσθῶ καθότι πρῶτον ἡ γλῶσσα μὲ ἐπρόδιδε. Ἔκτοτε οὐχὶ μόνον ὁ Ὀρφανίδης, ἀλλὰ καί τινες λοιποὶ ἐμάνησαν κατ' ἐμοῦ, καὶ ὑπὸ τούτων ὑποστηριζόμενος βέβαια ὁ Ὀρφανίδης ἔγραψεν αἰσχροτάτας συκοφαντίας [...]». Τὰ λεγόμενα, κατὰ τὸν Μαραγκὸ καὶ ἄλλους μελετητές, δὲν ἀφοροῦν τὴν ἀπάρνηση τῆς βουλγαρικῆς ἐθνικότητας ἀλλὰ τῆς ἑλληνικῆς ἢ πιθανῶς τῆς διπλῆς, βουλγαροελληνικῆς. Τὸ πράγμα, νομίζω, δὲν εἶναι σαφές.

Ἡ παράλληλη διερεύνηση τῆς περίπτωσης ἑνὸς συνομήλικου καὶ συντοπίτη τοῦ Παρλίτσεφ, τοῦ Μαργαρίτη Δήμιτσα (1829-1903), ὁ ὁποῖος εἶχε ἐπίσης σχέσεις μὲ τὴν οἰκογένεια Ρόμπεφ, παρουσιάζει ἐνδιαφέρον, γιατὶ ὁ Δήμιτσας, ἐκκινώντας ἀπὸ τὶς ἴδιες ἀφετηρίες, κατέληξε στὸ ἀντίθετο τέρμα. Ὑπερασπίστηκε κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ζωῆς του τὴν ἑλληνικὴ ἐθνικότητα τῆς πατρίδας του καὶ τοῦ ἰδίου.[5] Καὶ οἱ δύο πάντως κατηγορήθηκαν γιὰ «γραικομανία» ἀπὸ τοὺς Βούλγαρους ἐθνικιστές. Ἐνδεικτικὸ στοιχεῖο τῆς ρευστότητας τῶν ἐθνικῶν ταυτοτήτων κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι ἕνας ἐξαρχικὸς μητροπολίτης αὐτοπροσδιορίζεται ὡς «Μακεδονίτης Ἕλλην βουλγαρόφωνος».

Τὸ 1862 ὁ Παρλίτσεφ ὑποβάλλει μέσω φίλου του στὸν Βουτσιναῖο ποιητικὸ διαγωνισμὸ τὸν «Σκενδέρμπεη», ἔργο ποὺ δὲν βραβεύθηκε.[6] Ἡ πλοκὴ τοῦ ἔργου

5. Παντελὴς Νίγδελης, «Ἀπὸ τὴν ἱστορία τῆς ἔρευνας τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας: συμπληρωματικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῶν Μ. Δήμιτσα καὶ Σ. Μερτζίδη», *Μακεδονικὰ* 34 (2004), σ. 229-241.

6. P. Moullas, *Les concours poétiques*, ὅ.π., σ. 175-176.

ἐκτυλίσσεται καὶ πάλι στὴν Ἀλβανία. Περιγράφεται ἕνα ἐπεισόδιο ἀπὸ τὴ δράση τοῦ Γεώργιου Καστριώτη ἢ Σκενδέρμπεη, ἡ πολιορκία της Κρώιας ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς τὸ 1467. Κεντρικὴ ἰδέα τοῦ ἔργου εἶναι ἡ γενναιότητα τοῦ χριστιανοῦ ἡγέτη ποὺ ὑψώνει τὸ ἀνάστημά του στοὺς ἐπελαύνοντες Ὀθωμανούς. Ὡς κεντρικὸς ἥρωας προβάλλεται θετικὰ ὁ μεγαλόψυχος Σκενδέρμπεης καὶ ἀρνητικὰ ὁ ἕτερος κεντρικὸς ἥρωας Μπαλαμπάν, Ἀλβανὸς ἐξωμότης ποὺ τοῦ λείπει ἡ αὐθεντικὴ γενναιότητα.

Ἕνα πρόσωπο μὲ μεγάλη ἀκτινοβολία στὸν ἑλληνικὸ χῶρο, ὁ Σκεντέρμπεης, ὑπῆρξε ἀντικείμενο ἔρευνας καὶ τοῦ Δήμιτσα. Ὁ Μαραγκὸς παρακολουθεῖ συνοπτικὰ τὴν πορεία τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς ὡς πρὸς τὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐθνικότητας τοῦ Σκενδέρμπεη. Μὲ ἔντονα ἀρχαϊκὰ στοιχεῖα ὡς πρὸς τὴ γλώσσα καὶ τοὺς τρόπους, τὸ ποίημα δὲν ἐντυπωσίασε τοὺς κριτὲς καὶ μάλλον τοὺς ἐνόχλησε τὸ ὑπερβολικὰ ἀρχαϊκὸ ὕφος.

Τὸ 1862 ὁ Παρλίτσεφ ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του, ὅπου ἄσκησε καὶ πάλι τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου. Στὸ τέλος αὐτῆς τῆς δεκαετίας παρατηρεῖται ἡ ὁριστικὴ μεταστροφὴ τῆς ἐθνικῆς του συνείδησης· πρωτοστάτησε στὴν καθιέρωση τῆς βουλγαρικῆς γλώσσας στὴν ἐκκλησιαστικὴ πρακτικὴ καὶ στὴν ἐκπαίδευση, καὶ ἀργότερα στὴ σύσταση τῆς βουλγαρικῆς κοινότητας στὴν Ἀχρίδα. Μὲ τὸν τίτλο «οὔτε νερὸ οὔτε ξύδι», φράση τοῦ Παρλίτσεφ μὲ τὴν ὁποία περιέγραφε τὸν διχασμὸ τῶν Ἀχριδηνῶν ἀνάμεσα στὴ γλώσσα ποὺ μιλοῦσαν στὸν ἰδιωτικό τους χῶρο καὶ σὲ αὐτὴν ποὺ χρησιμοποιοῦσαν στὴν ἐκκλησία καὶ γενικὰ στοὺς δημόσιους χώρους, ἀναπτύσσεται ἡ πορεία «ἐκβουλγαρισμοῦ», ὅπως τὴν χαρακτηρίζει ὁ συγγραφέας, τῆς Ἀχρίδας, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν παράλληλη πορεία τοῦ Παρλίτσεφ, κατὰ τὸ διάστημα 1862-1874. Ἀντλώντας στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Παρλίτσεφ στὰ Σκόπια, παρουσιάζει τὸν αὐξανόμενο ἐθνικὸ φανατισμό του. Ἀπὸ μιὰ ἐπαμφοτερίζουσα ἀκόμα κατάσταση, τὸ 1865, ὅταν ὁ ἀρχιμανδρίτης Καπουστὶν παραδίδει γι' αὐτὸν τὰ ἑξῆς: «Θεωρῶ ὅτι οὔτε νὰ διαβάσει σλαβικὰ δὲν εἶναι ἱκανὸς» καὶ τὸν συμβουλεύει νὰ διαλέξει ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο δρόμους «εἴτε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος χορτάτος καὶ τὸ ἄλογο πεινασμένο, εἴτε ὁ ἴδιος πεινασμένος καὶ τὸ ἄλογο χορτάτο», μέχρι τὸ 1866, ὁπότε ἐκδηλώνεται δημόσια ἡ μεταστροφή του. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι τὰ κείμενα εἶναι γραμμένα εἴτε σὲ ἑλληνικὴ γλώσσα εἴτε σὲ σλαβικὴ μὲ ἑλληνικοὺς χαρακτῆρες. Στὸ ἑξῆς τὸ περιεχόμενο τῶν λόγων ποὺ ἐκφωνεῖ, στρέφεται εὐθέως καὶ μὲ σφοδρότητα ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων μὲ γνώμονα κυρίως τὴ γλώσσα καὶ τὴν παιδεία.

Μιὰ πολὺ σημαντική, κατὰ τὴ γνώμη μου, συνεισφορὰ τῆς ἐργασίας αὐτῆς, ὅπως ἤδη φάνηκε, εἶναι ἡ διερεύνηση τῆς γλώσσας ὡς βασικῆς παραμέτρου ποὺ ὑποδεικνύει τὴν ἐνδιάμεση ἢ μεταβατικὴ κατάσταση στὴν ὁποία βρίσκεται ἡ συνείδηση τοῦ Παρλίτσεφ. Ὅπως γράφει ὁ συγγραφέας: «Ἑλληνικῆς καταρχὰς παιδείας, ἀλλὰ μὲ διακριτό, ἂν καὶ ἀκαλλιέργητο μέχρι προχωρημένης ἡλικίας, τὸ ὑπόστρωμα τῆς σλαβικῆς μητρικῆς του γλώσσας, ὁ Παρλίτσεφ ἀντιμετώπισε δυσκολίες νὰ μετατραπεῖ σὲ Βούλγαρο ποιητὴ καὶ διανοούμενο ὅταν ἀποφάσισε νὰ μετατοπίσει τὰ ἐθνικά του φρονήματα [...] Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ φιλολογικὴ βουλγαρικὴ γλώσσα εἶχε ἤδη διαμορφωθεῖ μὲ βάση γλωσσικὰ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ἀπεῖχαν πολὺ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ διάλεκτο τῆς Ἀχρίδας ἔκανε τὴν προσπάθεια τοῦ Παρλίτσεφ ἀκόμη πιὸ δύσκολη». Ἐξοικειωμένος κυρίως μὲ τὴ λόγια ἑλληνικὴ γλώσσα στὰ γραπτά του, ἔχει μεγάλη δυσκολία νὰ ἐκφραστεῖ στὴ βουλγαρική, ὅπως αὐτὴ εἶχε

ἐξελιχθεῖ τὶς τελευταῖες δεκαετίες. Ἔτσι, πηγαίνει στὴν Κωνσταντινούπολη γιὰ νὰ τὴ διδαχθεῖ. Τότε συντάσσει μιὰ σλαβικὴ γραμματικὴ καὶ ἀρχίζει νὰ συνθέτει στίχους στὴ βουλγαρική. Ἀποφασίζει, ἐπίσης, νὰ μεταφράσει στὰ βουλγαρικὰ τὸ βραβευμένο του ποίημα «Ὁ Ἀρματωλός». Στὴν οὐσιαστικὰ νέα ἐπεξεργασία τοῦ ἔργου, ὅπου χρησιμοποιεῖ λιγότερα παλαιοσλαβικὰ στοιχεῖα ἀπὸ ὅ,τι σὲ ἄλλα κείμενά του, ὁ Μαραγκὸς διαπιστώνει καὶ ἀλλαγὲς στὸ περιεχόμενο ὡς πρὸς τὸ ἐθνικὸ στοιχεῖο. Εἰσάγεται δειλὰ ἀλλὰ μὲ σαφήνεια, ὅπως λέει, ἡ ἔννοια τῆς διαμάχης μεταξὺ τῶν Βουλγάρων χριστιανῶν καὶ τῶν μουσουλμάνων Ἀλβανῶν, ἐνῶ σὲ ὁρισμένα σημεῖα ὑπάρχει ὁ ὅρος Βούλγαροι ἀντὶ τοῦ «ραϊάδες» στὴν ἑλληνικὴ ἐκδοχὴ τοῦ ποιήματος.

Ἡ πιὸ χαρακτηριστικὴ ὅμως ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸ θέμα προσπάθεια τοῦ Παρλίτσεφ εἶναι ἡ μετάφραση δύο ραψωδιῶν τῆς *Ἰλιάδας* τοῦ Ὁμήρου. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι δηλώνει ὅτι φιλοδοξεῖ νὰ περιορίσει τὴ «μακρηγορία» καὶ τὶς «ἀδυναμίες» τοῦ Ὁμήρου, τὸ ἀποτέλεσμα τῆς προσπάθειας, τὸ ὁποῖο δημοσιεύεται σὲ περιοδικὸ τὸ 1871, προκαλεῖ τὶς ἐπιθέσεις ὁμαδὸν ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων λογίων τῆς ἐποχῆς. Τὸν ἐπικρίνουν κυρίως γιὰ τὴ γλώσσα ποὺ χρησιμοποιεῖ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν προσπάθεια νὰ «ἀποκαθάρει» τὸν Ὅμηρο. Οἱ ἀντιδράσεις τὸν ἀπογοήτευσαν καὶ τὸν ὁδήγησαν νὰ καταστρέψει τὸ χειρόγραφο. Οὐσιαστικά, ὅπως σημειώνει ὁ Μαραγκός, ὁ Παρλίτσεφ ἐπεδίωξε νὰ μεταφράσει τὸν Ὅμηρο σὲ μιὰ πανσλαβικὴ γλώσσα καὶ ἡ μετάφραση νὰ γίνει κοινὸ κτῆμα ὄχι μόνο τῶν Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ ἄλλων σλαβικῶν λαῶν, υἱοθετώντας μιὰ ἰδέα ποὺ εἶχε ἀναπτυχθεῖ σὲ ρωσικοὺς καὶ φιλορωσικοὺς κύκλους κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα. Προσπαθεῖ ὑποσυνείδητα νὰ γράψει σὲ μιὰ γλώσσα ἀντίστοιχη τοῦ Ὁμήρου, ὅπως δηλαδὴ θὰ γραφόταν τὸ ἔργο ἂν δὲν εἶχε γραφεῖ στὰ ἑλληνικὰ ἀλλὰ στὰ σλαβικά.

Τὴν περίοδο μετὰ τὸ Συνέδριο τοῦ Βερολίνου, μέσα στὸ κλίμα τῆς ἀπογοήτευσης μετὰ τὴν αἰσιοδοξία ποὺ εἶχε δημιουργήσει ἡ Συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, συνθέτει ἕνα πατριωτικὸ ποίημα στὰ ἑλληνικά, μὲ γαλλικὰ ἀποσπάσματα, ὅπου ἀποκαλύπτεται πλέον σαφῶς ἡ ἐθνικὴ ἰδεολογία του. Ἐδῶ ἡ Βουλγαρία παρουσιάζεται ὡς κληρονόμος τῆς ἀρχαίας κληρονομιᾶς, πατρίδα π.χ. τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. Προβάλλεται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Βουλγαρία περίμενε τὴν ἀπελευθέρωσή της ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ ἐπικρίνεται ἡ μεγαλοϊδεατικὴ πολιτικὴ καὶ ἰδεολογία τῶν Ἑλλήνων τῆς ἐποχῆς. Σὲ μιὰ μάλλον προγενέστερη μορφὴ τοῦ ποιήματος ὁ Μαραγκὸς ἀνιχνεύει στοιχεῖα ἀμφιβολίας ἀκόμη στὴ συνείδηση τοῦ ποιητῆ, καθὼς φαίνεται νὰ δυσκολεύεται νὰ προσδιορίσει τὴν πατρίδα του. Τὴν ἴδια περίοδο χρονολογεῖται καὶ μιὰ «Σύντομος βουλγαρικὴ ἱστορία συνδεδεμένη μετὰ τῆς Βυζαντινῆς», στὴν ὁποία μεταξὺ ἄλλων ἀπαξιώνει τὸν ἑλληνικὸ πολιτισμό, ἀρχαῖο καὶ νεώτερο. Ἐπικρίνεται ἡ θέση ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες καὶ ὑποστηρίζεται ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες δὲν ἔχουν καμία σχέση μὲ τοὺς ἀρχαίους. Εἶναι εὔλογος ὁ στόχος τοῦ Παρλίτσεφ. Γιὰ νὰ ἀναδειχθεῖ καὶ νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἡ «ἄλλη» ταυτότητά του, πρέπει νὰ ἐξουδετερωθοῦν τὰ θεμελιώδη ἐπιχειρήματα τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας τῆς ἐποχῆς. Ἀντιστοίχως, στὴν Ἑλλάδα τὴν ἴδια περίοδο ὑποστηρίζεται ἀπὸ πολλοὺς ὅτι οἱ Ἰλλυριοί, Μακεδόνες καὶ Θράκες εἶναι ἑλληνικοὶ πληθυσμοί.[7]

7. Ἀλέξης Πολίτης, *Ρομαντικὰ χρόνια. Ἰδεολογίες καὶ νοοτροπίες στὴν Ἑλλάδα τοῦ*

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἔγινε δάσκαλος τῆς βουλγαρικῆς γλώσσας καὶ τὸ 1871 συμμετεῖχε στὸ παμβουλγαρικὸ ἐκπαιδευτικὸ συνέδριο στὸ Περλεπὲ (Πρίλεπ), ὅπου εἶχε ὑπηρετήσει παλαιότερα ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος. Δίδαξε ἐπίσης στὸ Μοναστήρι καὶ στὴ Στρούγκα, καὶ τὸ 1884 τοποθετήθηκε ἀπὸ τὴ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία στὸ βουλγαρικὸ σχολεῖο τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου παρέμεινε μέχρι τὸ 1890. Στὴ συνέχεια ἐπέστρεψε στὴν πατρίδα του τὴν Ἀχρίδα, ὅπου καὶ πέθανε τὸ 1893.

Συνοψίζοντας ὁ συγγραφέας συζητεῖ τρία θέματα: 1) ποιὰ ἦταν ἡ σχέση τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς κοινότητας, μετὰ τὴ σύσταση τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους, μὲ τὴ βαλκανικὴ ἐνδοχώρα, 2) σὲ ποιὸ βαθμὸ ἡ περίπτωση τοῦ Παρλίτσεφ ἀποτελεῖ κοινὸ τύπο μεταβατικῆς ταυτότητας καὶ 3) ποιὰ ἡ σχέση τῆς ἑλληνικῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας μὲ τὶς ἀντίστοιχες βαλκανικές. Σὲ παράρτημα ἐκδίδει τὸ κείμενο τοῦ ποιήματος «Σκενδέρμπεης» μὲ βάση τὸ χειρόγραφο τοῦ ποιητῆ.

Ὁ Μαραγκὸς διαλέγεται μὲ ψυχραιμία καὶ νηφαλιότητα μὲ τὶς ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ συνεπῶς μεροληπτικὲς κριτικὲς ἀπόψεις ὁρισμένων Βουλγάρων καὶ ἄλλων ἐρευνητῶν. Κλείνοντας, θὰ ἔλεγα ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ μιὰ πλήρη καὶ συνεπή ὡς πρὸς τοὺς κανόνες τῆς ἐπιστημονικῆς δεοντολογίας μελέτη, ἡ ὁποία, χωρὶς νὰ χάνει τὴν ἐγκυρότητά της, δὲν ἀπευθύνεται μόνο στοὺς εἰδικούς.

ΣΟΦΙΑ ΜΑΤΘΑΙΟΥ

Γιάννης Κόκκωνας, *Ἔγρεο, φίλα μᾶτερ. Προσωποποιήσεις της Ελλάδας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας*, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2018, 8ο μικρό, 235 σ.

Το βιβλίο[1] είναι καρπός πολύμοχθης και συστηματικής έρευνας, παραδοσιακής και ηλεκτρονικής, ως προς τον εντοπισμό πηγών και βοηθημάτων. Μια στοχαστική και ευκολοδιάβαστη συγγραφή, αποτυπωμένη σε βιβλίο με ζηλευτή στοιχειοθεσία και σελιδοποίηση, τις οποίες πραγματοποίησε ο ίδιος ο συγγραφέας, αξιοποιώντας εντός κειμένου και τις 47 εικόνες καλής ανάλυσης, με πλήρη υπομνηματισμό. Η εκτύπωση έγινε στο γνωστό μας ένδοξο τυπογραφείο των κληρονόμων του Γιώργου Αργυρόπουλου και η έκδοση γενικά ευεργετήθηκε από την πείρα και τη φροντίδα των ανθρώπων του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας.

Η διάρθρωση του βιβλίου: τον Πρόλογο (σ. 7-10) ακολουθούν τέσσερα κεφάλαια (σ. 11-192) με δικούς τους αναλυτικούς τίτλους και ακολουθεί η ανακεφαλαίωση (σ. 193-199). Έπονται ο κατάλογος των εικόνων, οι πηγές, η βιβλιογραφία και το ευρετήριο, το οποίο συνέταξε η επιμελήτρια του βιβλίου Μαρία Γαργαρώνη.

Θέλω να σημειώσω από την αρχή ότι το βιβλίο δικαίωσε τον συγγραφέα, αφού οδήγησε σε καλό αποτέλεσμα την πρώτη συστηματική προσπάθεια εντοπισμού, παρουσίασης και σχολιασμού κειμένων και εικαστικών έργων, ευρωπαϊκών και

1830-1880, φωτοανατύπωση τρίτης έκδοσης μὲ διορθώσεις, συμπληρώσεις καὶ εὑρετήριο, ΕΜΝΕ – *Μνήμων*, Ἀθήνα 2008, σ. 67-72.

1. Ομιλία στην παρουσίαση του βιβλίου, που οργάνωσε η Ιστορική και Εθνολογική